

1. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4. Том 1. Стор. 9. Ст. 188.

2. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv>.

3. Офіційний сайт Національного проєкту Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/main-news>.

Шемет Уляна Романівна
студентка юридичного факультету

Науковий керівник –

Наливайко Л.Р.,
д.ю.н., проф., Засл. юрист України,
проф. каф. загальноправових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університ внутрішніх справ)*

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Рівень розвитку демократичного суспільства в першу чергу визначається ступенем гарантування та забезпечення прав і свобод людини і громадянина. В системі останніх особливе місце займають наділені найвищою юридичною силою конституційні прав і свободи [4, с. 78]. Науковці акцентують на тому, що саме вони є «серцевиною конституційно-правового статусу особи» [1, с. 3], його першоосновою та важливим елементом у сфері правового регулювання суспільних відносин.

Однак, більшість з конституційно закріплених прав і свобод не є абсолютними: реалії функціонування держави і суспільства свідчать про виникнення ситуацій, коли ці права можуть бути обмежені на цілком легітимних підставах. Зокрема, це стосується й українського конституційного законодавства.

Досліджуючи проблематику даного підрозділу, нами виокремлено та прийнято до уваги важливі для теоретичного осмислення зауваження науковців, а саме: інститут конституційно-правових обмежень є унікальною системою права; обмеженню підлягає не саме право, а його реалізація [3, с. 19]; конституційно-правове регулювання обмеження прав людини має вичерпні правові параметри, які не можуть розширюватися в довільному порядку і мати дискретний (перервний) характер [8, с. 5]; бінарність правообмежуючих підстав (захист як індивідуальних прав і свобод людини і громадянина, так і

захист публічних інтересів) [7, с. 147]; за аналогією із практикою ЄСПЛ, КСУ встановив підстави легітимного обмеження реалізації конституційних прав і свобод (законність, пропорційність, обґрунтованість) [2, с. 9].

Розглядаючи проблеми конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні, О. В. Андріївська в своєму дисертаційному дослідженні звертає увагу на актуальність сучасного переосмислення юридичної регламентації прав і свобод, особливо в частині уточнення їх допустимих обмежень державою, та здійснює вичерпний аналіз основних напрямків розкриття сутності цієї наукової категорії [1, с. 24-39]. З наведеного увагу до себе привертає визначення цього поняття відомим конституціоналістом О. В. Скрипнюком, який під обмеженням прав і свобод людини розуміє «передбачений Конституцією та законами України режим тимчасового загального або конкретно-індивідуального призупинення чи звуження обсягу визначених і гарантованих Основним Законом прав і свобод в інтересах забезпечення прав інших людей, а також забезпечення національної безпеки і оборони України» [8, с. 8-9]. На нашу думку, таке визначення є найбільш зрозумілим та змістовно вичерпним, оскільки враховує сутнісні ознаки даного поняття, а саме: виняткову законність, тимчасовість, вказує на суб'єктів правовідносин, окреслює цілі встановлення обмежень, суспільно корисний характер, наголошує на охоронній функції тощо.

Конституційне забезпечення прав людини і громадянина вимагає наявності ефективного механізму правового регулювання обмежень прав і свобод людини та громадянина. В нових умовах сучасного праворозуміння виникає необхідність формування науково обґрунтованої національної концепції регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина як складової гарантування їх здійснення прав [9, с. 81].

Вивчення результатів багатьох наукових досліджень та співставлення їх висновків з сучасними нормами українського законодавства дають підстави для наступного узагальнення: обмеження конституційних прав і свобод є вимушеною мірою, має тимчасовий характер та застосовується у виняткових ситуаціях; конституційно-правові обмеження мають загальний характер та поширюються на невизначене коло осіб; порядок здійснення обмеження та коло уповноважених на це суб'єктів є чітко визначеним; конституційними нормами передбачається встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина також в судовому порядку, чим підтверджується індивідуальний підхід щодо кожного окремого випадку обмеження такого права тощо [5].

Оскільки саме підстави визначають суть і напрями конституційно-правових обмежень, вони відіграють одну з вирішальних ролей у механізмі конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина. Хоча Україна й дотримується міжнародних стандартів та обмежує свободу виключно з підстав, які мають важливе значення й закріплені на рівні міжнародних документів, проте, як демонструють реалії сьогодення, підстави та обсяг таких обмежень у багатьох випадках є надмірним [6]. Так,

відповідно до загальних засад співвідношення основоположних прав, демократії та державної безпеки, вони не є конкурентними цінностями; вони є передумовою один одного; панування верховенства права має відбуватися за будь-яких умов та ситуацій; «... право на безпеку та на ефективний захист являє собою самостійне право людини. Ця теза є особливо актуальною у зв'язку з обмеженнями, пов'язаними з поширенням пандемії COVID-19; загрози безпеці – є атакою на демократію та на верховенство права.

Отже, обмежувальні заходи щодо конституційних прав і свобод людини і громадянина має бути чітко визначеним, необхідним і пропорційним поставленій меті; врегулювання обмежень повинно здійснюватися зрозумілими та доступними правовими положеннями; до ефективності та пропорційності меж та наслідків обмеження у співвідношенні зі значенням інтересів додається також фактор «нагальної соціальної потреби», тобто обґрунтування обмежень дотримання певних прав людини з метою захисту національної та громадської безпеки підпадає під досить суворі умови.

1. Адрієвська О. В. Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.02 (081) / Ін-т держави та права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2018. 240 с.

2. Бориславська О. М. Конституційний Суд України: наступний етап розвитку чи початок нової ери? *Український часопис конституційного права*. 2018. С. 8-10.

3. Дахова І. І. Обмеження реалізації прав і свобод людини: конституційне регулювання та практика Європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2018. № 4. С. 17-25.

4. Ірха Ю. Б. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 78-87.

5. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

6. Обмеження основних прав в умовах загроз національній безпеці / упорядник В. Дубас. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 68-72.

7. Панкевич О. З. Підстави обмежування прав людини: філософсько-правовий аспект. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 141-150.

8. Скрипнюк О. В. Конституційно-правове регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 5-11.

9. Христова Г. О. Доктрина позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Національний юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків, 2019. С. 498.